

statusů. Zaměstnanost žen a rozvod v principu nebrání pohodě dětí, ale tím, že umožňují svobodu, nezávislost a seberealizaci žen, umožňují jejich matkám skutečně naslouchat svým dětem a být jim příkladem při vytváření jejich identity.

Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim poukazují na to, že ačkoliv se v současnosti v západních zemích rodí stále méně dětí (proces úpadku porodnosti byl nastartován už v 60. letech), dítě nebylo nikdy důležitější než právě v dnes. Skrze dítě totiž dochází k uspokojování především emocionálních potřeb jejich rodičů. Motivace k tomu mít dítě je spojována s touhou po zakořenění, dodání smysluplnosti života, po pocitech štěstí a vytvoření pevného citového pouta. (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 105) V situaci, kdy je láska mezi mužem a ženou tolik křehká a nestabilní, se stává právě dítě objektem dlouhodobé a hluboké lásky rodičů. Dítě je totiž od narození vztaženo k rodiči a jeho vztah k němu není jen výsledek nějaké zrušitelné dohody. Tento vztah je tak logicky mnohem pevnější, než všechny ostatní vztahy (72).

„Čím méně dětí, tím vyšší zodpovědnost, tím vyšší práva má dítě, tím spíše pár zvažuje, zda si dítě pořídí“ (108). Rodičovství se stává stále zodpovědnějším úkolem. Rodiče jsou povinni milovat své dítě a udělat maximum pro jeho rozvoj. V prostředí naší industriální společnosti je to pak zpravidla žena, která se musí pro dítě obětovat. Časem se však objeví dilema – čím více času věnuje dítěti, tím méně času má na partnera. Partnerský vztah se tak dostává na vedlejší kolej a dítě spíše, než aby partnery spojovalo, je rozděluje. Párem dnešních dnů se tak stává spíše právě matka a dítě (73).

Závěr

Individualizace společnosti je proces, který probíhá kontinuálně již několik století. K jeho důsledkům patří narůstání odlišnosti mezi jedinci, prosazování jejich individuálních zájmů na úkor zájmů kolektivních a zejména nárůst prostoru pro svobodná rozhodnutí a volby. Svoboda nutně vytváří nejistotu a nejistota je mnohdy interpretována jako riziko a ohrožení. Přesto je tento proces nevratný, i když by si mnozí jeho kritici přáli opak. Je třeba jej vnímat v celé

jeho komplexitě a sociologicky analyzovat jak jeho negativní, tak pozitivní stránky. Současní lidé usilují o autonomii a nezávislost, ale přitom si dále přejí žít společně s ostatními, jelikož je potřebují k tomu, aby mohli být sami sebou. Dobrovolné milostné a citové vztahy nabývají zásadní důležitosti a stávají se hlavním vzorem sociální vazby v současné společnosti, nesmí ale ohrozit možnost individua být autentický a autonomní. Ve shodě s požadavkem Françoise de Singly je tedy nutné najít nějaký způsob, jak být „společně svobodní“, a to i v rodině a stále více i ve vztahu mezi rodiči a dětmi.

Literatura:

- Ariès, P. 1973. *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris: Seuil.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Durkheim, E. 1975. „La famille conjugale“. Pp. 35–49 in: *Textes III*. Paris: Minuit.
- Kaufmann, J.C. 1999. *La femme seule et le Prince charmant*. Paris: Nathan.
- Singly, F. de 2000a. *Le soi, le couple et la famille*. Paris: Nathan.
- Singly, F. de 2000b. *Libres ensemble. L'individualisme dans la vie commune*. Paris: Nathan.
- Singly, F. de 2000c. „La place de l'enfant dans la famille contemporaine“. Pp. 66–82 in Pourtois, J. P., Desnet, H. *Le parent éducateur*. Paris: PUF.
- Singly, F. de (ed.) 2001a. *Etre soi parmi les autres*. Paris: L'Harmattan.
- Singly, F. de 2003. *Les uns avec les autres*. Paris: Armand Colin.

Radka Dudová pracuje v oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR. Ve své odborné práci se zaměřuje na problematiku změn současné rodinné instituce a vzniku nových modelů soukromého života.

Marta Vohlídalová se podílí na činnosti oddělení a je studentkou magisterského programu sociologie na FSV UK.

RODINA A RODIČOVSTVÍ V KŘESŤANSTVÍ A ISLÁMU / Olga Nešporová

Rodina není jen důsledkem lidské přirozenosti (tj. biologické a fyziologické stránky člověka), nýbrž je, jak soudí německý historik a sociolog Ernst Troeltsch, „kulturním útvarem“, který spojuje lidskou přirozenost s určitými „kulturními hodnotami“¹. Obecně kulturní poměry jsou velmi důležitým prvkem, který hraje klíčovou roli ve formování rodiny. Samozřejmě že kultura je do značné míry ovlivňována náboženstvím, což platí nejen ve společnostech tradičních, ale rovněž ve společnostech moderních. I v dnešní moderní společnosti hrají náboženské normy stále svoji

roli, a to dokonce i ve společnostech do značné míry sekularizovaných, jakou je ta naše. Často jsou to normy, o jejichž původu mnozí jedinci neuvažují, a považují je prostě za samozřejmé a správné. Žijeme zkrátka ve společnosti, jejíž minulost byla po staletí spjata s křesťanskou vírou, a i přesto, že si to nemusíme uvědomovat, stále sdílíme mnohé hodnoty a normy s tímto náboženským okruhem. Ještě výrazněji se náboženské normy uplatňují ve společnostech muslimských, kde nedošlo k tak výraznému vyloučení náboženství z veřejného života.

Jelikož je rodina nepochybně institucí kulturní, náboženská, jakožto důležitý prvek kultury, nutně musí mít vliv na uspořádání a funkci rodiny. Na následujících řádcích nastíním, jakým způsobem dvě nejrozšířenější světová náboženství – křesťanství a islám – působí na strukturu rodiny, jaké funkce a hodnoty rodině přisuzují, jak je to s postavením jednotlivých jejích členů i tím, zda a za jakých okolností lze manželství zrušit. Jedná se o základní údaje založené především na posvátných textech obou náboženství – Bibli a Koránu. Je nutné si uvědomit, že interpretace těchto textů se postupem času proměňuje a navíc může být u různých skupin odlišná. Jedná se tedy o jakési ideální modely, jejichž uvádění do praxe je závislé na dalších okolnostech, které nesouvisí pouze s obsahem textu samotného, ale jsou závislé na jeho interpretaci a výchozí kultuře, ve které je konkrétní náboženství uplatňováno. To znamená, že se budou vyskytovat rozdíly mezi věřícími i společnostmi stejného náboženského vyznání žijícími v odlišných kulturních oblastech (například rozdíly mezi katolíky v Jižní Americe a katolíky v Evropě nebo mezi muslimy v Iránu, Tunisku a Malajsii). U křesťanství se zaměřím především na region střední a západní Evropy, a proto zmíním proud katolický a protestantský, přičemž pominu pravoslavný. U islámu se soustředím na hlavní proud – sunnity, kteří tvoří devadesát procent vyznavačů islámu, a učení či praxi ší'itů zmíním pouze tehdy, pokud se v ní vyskytují odlišnosti důležité pro sledované téma.

Rodina v křesťanství

Katolíci chápou manželství jako jednu ze sedmi svátostí, což samo o sobě poukazuje na velkou váhu, kterou manželství přikládají. Podle Ježíše vzniká manželství muže a ženy z vůle Boha. Ještě výše je však hodnocen celibát a pannařství. Tento postoj zastával zejména neženatý apoštol Pavel, který vyzdvihoval bezženství a manželství doporučoval pouze v krajním případě, jako ústupek k nevyhnutelnému smilstvu (Bellinger 1998: 289–291). V tom ho následovali mnozí církevní otcové (např. Augustin) a církevní učitelé. V listu Korintským se Pavel vyjádřil následovně: „...Je pro muže lépe, když žije bez ženy. Abyste se však varovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže.“ (1 K 7, 1–9) Protestanti, na rozdíl od katolíků, nespátřují v manželství svátost, ale uznávají ho jako „božský stav“, tedy jako stav Bohem doporučený, přičemž na něj pohlíží jako na záležitost světskou a v podstatě žádoucí. Navíc nevyzdvihují celibát a nechápou proto manželství jako záležitost kvalitativně horší oproti životu v celibátu.

Rodina je v křesťanství utvářena dle patrilinéárního principu, tj. odvíjí se důsledně v mužské linii. Patriarchát je zásadním uplatňovaným pravidlem. Muž, jako hlava rodiny, by se měl starat o její materiální zajištění. Žena zaujímá vůči muži podřízené postavení. To vyjadřuje například následující citát: „V poddanosti Kristu se podřizujete jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům.“ (Ef 5, 21–23) Postavení ženy v Novém

zákoně je přitom o poznání lepší, než jaké bylo ve Starém zákoně. Rodina je zde postavena na duchovnějším základ, plození dětí a zachování rodu už není jejím jediným a výhradním účelem. Muži jsou nabádáni k tomu, aby milovali svoji manželku, ženy zase k tomu, aby věrně prokazovaly úctu svému muži a byly mu nápomocny: „Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev. A tak ať každý miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.“ (Ef 5, 31–33)

Hlavním posláním rodinného života je podle biblického textu plození potomků, hlavně synů. Tito zajišťují pokračování rodu, přejímají a dále nesou sílu otcovu i jeho jméno. Zejména ve Starém zákoně je na tuto funkci kladen velký důraz, a tak je neplodnost považována za katastrofu, trest od Boha a také za dobrý důvod k rozvodu. Dokonce se zdá, že také ženy, které měly samé dcery, byly pokládány za neplodné. Zabraňování početí bylo považováno za hřích. Snad pouze pozdější protestantismus (zejména kalvinismus) se k němu stavěl shovívavěji.

Děti byly považovány za požehnání od Hospodina. Svrchovanou moc nad dětmi měl v patriarchální rodině samozřejmě otec. Děti měly být vychovávány ve víře Kristově ve vzorné křesťany, kteří ctí Boha, ale také své rodiče, kteří jim dali život. Zdůrazňovány a výchovou podporovány mají být zejména jejich vlastnosti jako oddanost Bohu, pokora a kázeň. Náležitě vztahy mezi dětmi a rodiči v jednom ze svých listů popsal apoštol Pavel následovně: „Děti, poslouchejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. Cti otce svého a matku svou‘ je přece jediné přikázání, které má zaslíbení: Aby se ti dlouho vedlo a abys byl dlouho živ na zemi.‘“ (Ef 6, 1–3)

Rozloučení manželství bylo v době Ježíšově možné a z různých důvodů mohlo být provedeno mužem (např. výše uvedená neplodnost). Ježíš však rozvod neschvaloval; snad jen v případě ženina cizoložství ho připouštěl. Možnost rozluky manželství pro ženu prakticky neexistovala. I apoštol Matouš kázal proti rozvodům: „A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!“ (Mt 19, 6) „Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.“ (Mt 19, 9) Protestantské církve se většinou staví k rozvodu shovívavěji, naproti tomu katolická církev často povoluje pouze rozvod od stolu a od lože (*separatio*), aniž by manželství formálně zaniklo. Rozluky (*dissolutio vinculi*), nebo-li zrušení svazku, může ve zcela výjimečných případech udělit papež.

Výše uvedené základní postoje křesťanství k rodině vycházejí převážně z biblického textu. Jelikož však křesťanská teologie je, a vždycky byla, do značné míry oddělena od praxe,² oblast praktického života se může lišit od těchto ideálních modelů. Jejich dodržování se navíc v čase proměňuje v závislosti na dalších faktorech a potažmo s tím, jak se mění celá společnost.

Rodina v islámu

Vstup do manželství je pro muslimy svatou povinností, bezženství se neschvaluje. Polygamní manželské právo dovolu-

je muslimovi mít až čtyři zákonné manželky a dále, s jistými výhradami, připouští i vztahy s libovolným počtem otrokyň a konkubín (Bellinger 1998: 328). Hlavní funkcí polygaminího sňatku mělo být zaopáření vdov, které by jinak měly jen malou naději na uzavření nového sňatku, a těžko by se mohly samy uživit. Stávající manželky musí s přijetím další manželky souhlasit a muž musí být schopen ji materiálně zajistit. „Bojíte-li se, že nebudete spravedliví k sirotkům [ženského rodu]... berte si za manželky ženy takové, které jsou vám příjemné, dvě, tři a čtyři; avšak bojíte-li se, že nebudete spravedliví, tedy si vezměte jen jednu nebo ty, jimiž vládnou pravice vaše [otrokyně].“ (Korán 4: 3)

Podle tradice je muslimská rodina patriarchální a patri-lineární.³ Hlavní roli zde tedy hraje jednoznačně muž, je muž má být žena podřízena o poslušna; neděje-li se tak, je muž oprávněn ženu potrestat. „Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z Vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých [ženám]. A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody. A Bůh je vznešený, veliký.“ (Korán 4: 38/34) Také z hlediska právního stojí plnoprávný muž výše než žena muslimka. Při výkupném z krevní msty, svědectví a dědictví je žena počítána jako polovina muže. Při svědecké výpovědi má tedy svědectví dvou žen stejnou váhu jako svědectví jednoho muže (Korán 2: 282). V majetkoprávních otázkách jsou si však muž a žena rovni.

Hlavní povinností muslimské ženy je starat se o dům a rodinu. Právě dům je místem, kde žena tráví nejvíce času. Žena má být oddána svému muži a dětem, až na dalším místě svým rodičům a dalším příbuzným. Na ženu jsou kladena různá omezení, zejména co se týče jejího pobytu na veřejnosti. Žena by se neměla na veřejnosti pohybovat sama, bez doprovodu nějakého mužského příbuzného a její tělo má být kromě obličeje a rukou od zápěstí celé zakryto, aby nebudila hříšné myšlenky v jiných mužích, mimo svého manžela (Korán 24: 31). Povinností mužů je zakrýt na veřejnosti vše mezi pupkem a koleny. Při pravidelných modlitbách se ženy modlí v oddělené části nebo vzadu, aby neodváděly pozornost mužů, ale i svoji, od modlitby.

Manželství se uzavírá smlouvou, zpravidla písemnou, mezi ženichem a zákonným zástupcem nevěsty, zpravidla jejím otcem nebo jiným mužským příbuzným. Nejpodstatnější částí smlouvy je stanovení výše daru (*mahr*), který ženich vyplatí otcí nebo přímo nevěstě a tento pak v případě rozvodu manželství náleží ženě (Kropáček 1993: 127). *Mahr*⁴ ovšem býval často stanoven pouze formálně, jeho výše byla otázkou rodinné prestiže, a tak k zaplacení astronomicky vysoko stanoveného mahru v případě rozvodu stejně nedošlo.

Děti jsou důležitou součástí rodiny, přičemž syn je považován za významnějšího než dcera, protože je pokračovatelem rodu. Muslimská tradice však doporučuje mít v rodině také dceru s tím, že otec dcery má větší šanci přijít po smrti

do ráje. Tím se mělo zamezit zabíjení novorozeňat (zejména ženského pohlaví), které bylo v Muhammadově době běžné, on ho však důsledně zakazoval. Zabraňování početí bylo povoleno a plánované rodičovství bylo doporučováno zejména z důvodů sociálních a ekonomických, ale i jiných. Užití antikoncepce tedy vždy záleželo jen na dohodě obou manželů. Potraty byly zakázány, povolovaly se pouze ve výjimečných případech, jakým bylo např. ohrožení života matky. „Nezabíjejte děti své z obavy před zchudnutím, vždyť My jim i vám obživu uštědříme. A jejich zabíjení je hříchem velkým.“ (Korán 17: 33/31)

Výchova dítěte se má odvíjet v duchu islámu a základními průvodci jsou rodičům samozřejmě i v této oblasti Korán a sbírky hadíthů. Život dítěte je už od jeho prenatalního stadia provázen četnými rituály; významné jsou např. modlitba pronesená bezprostředně po narození dítěte, pojmenování dítěte, rituální obřízka chlapců. Muslimským rodičům je doporučeno vychovávat své děti především v oblastech fyzické, mentální a morální přípravy (Illnerová 2000: 32). Děti by měly ctít své rodiče, kteří jsou jim vzorem, a ve stáří by o ně měly pečovat, k čemuž jsou nabádáni Koránem: „Pán tvůj rozhodl, abyste nikoho kromě Něho neuctívali a abyste rodičům dobré prokazovali. Jestliže jeden či oba z nich u tebe zestárnou, neříkej jim 'Fuj' a neodbývej je stroze, nýbrž mluv s nimi slovem laskavým.“ (Korán 17: 24/23) Péče o děti a zodpovědnost za ně je rozdělena mezi otce a matku tak, že matka by se měla starat a zodpovídat za malé dítě, a v jistém věku zodpovědnost za dítě přebírá muž, což se děje nejdele v období puberty (Esposito 1995: vol. 1, 462).

Rozvod sice není přímo zakázán, ale patří mezi věci které jsou Bohu nelibé; tradice říká, že: „Alláh při rozvodu pláče“. Rozvedení manželství může být v islámské tradici provedeno několika způsoby, ale vždy je spíše tendence rozvodům zamezovat. Nejčastěji měl rozvod podobu zapuzení či propuštění ženy mužem a byl vykonán prostým vyslovením zapuzovací formule, kterou musel muž třikrát zopakovat. Doporučovala se nejlépe měsíční doba mezi jednotlivými vyřknutími, aby se předešlo unáhlenému jednání. Nutné bylo zachování čekací lhůty, která trvala tři měsíce, u žen těhotných pak až do porodu s tím, že v případě dokončení rozvodu dítě připadlo otcí. *Mahr* v tomto případě připadá ženě (Korán 65: 1). Rozvod ze strany ženy nebyl a stále ještě není zdaleka tak jednoduchou záležitostí. Žena o něj musela žádat skrze svého manžela či jiného mužského příbuzného, ztrácela nárok na vyplacení mahru a většinou jí stejně nebyl rozvod povolen (Bellinger 1998: 331). Po rozvodu se muž o svoji bývalou ženu starat nemusí. V případě, že žena živí dítě svého bývalého manžela, musí tento na obživu dítěte přispívat. Dítě však častěji připadá po rozvodu otcí.

Naplnování náboženských norem v současnosti

Z výše uvedeného je zřejmé, že koncepce rodiny ovlivněná křesťanstvím a islámem je si v mnohém podobná, což jistě souvisí i s tím, že obě náboženství vyrůstala ze shodných základů judaismu. Obě náboženství považují rodinu za důležitý prvek společnosti a stanoví základní pravidla, pod-

le kterých se má rodinný život odvíjet. V západním křesťanském prostředí je rodina často vnímána v užším slova smyslu, tedy jako nukleární rodina (rodiče/rodič a děti/dítě), zatímco v muslimském prostředí jsou významnější i širší rodinné vazby a do rodiny se běžně zahrnují i prarodiče, strýcové a tety, bratrance a sestřenice ze strany obou rodičů. Tento základní rozdíl v pojetí rodiny pak má v praxi vliv na zapojování jednotlivých členů do fungování rodiny, například při plnění jejích ekonomických funkcí nebo při výchově dětí.

V obou náboženstvích je shodně uplatňován princip patrilinearity a patriarchátu. Muž zde má vyživovací povinnosti vůči své ženě a rodině, přičemž tento princip je poněkud silnější v islámu. Uplatňuje se tady model muže chlebodáře a ženy zodpovědné za domácnost. Ten do značné míry přetrvává dodnes i přesto, že množství žen pracuje v zaměstnání. Současné výzkumy ukazují, že většina mužů v Evropě se nadále považuje za živitele rodiny, zatímco ženy jsou zodpovědné za péči o děti. Ženy tak častěji opouští pracovní trh, aby mohly pečovat o malé děti a domácnost, a posléze z téhož důvodu také mnohdy volí zaměstnání na částečný úvazek.⁵

Postavení ženy je oproti muži nižší jak v křesťanství, tak i v islámu. Při vzájemné komparaci lze říci, že postavení křesťanské ženy bylo asi o něco lepší, než postavení ženy muslimské, a to hlavně na rovině praktické. Objektivně to lze však jen těžko dokázat, zejména díky odlišným hodnotovým žebříčkům obou kultur. Rozhodně si nelze myslet, jak se to dnes často obecně činí, že žena nemá v muslimské společnosti žádná práva. Se vznikem islámu se její postavení nepochybně oproti předchozí situaci výrazně zlepšilo. V křesťanství nenalezneme mnohá práva, která mají ženy v islámu (samozřejmě je tomu i naopak). Např. právo muslimské ženy na mahr při rozvodu, a také povolení používání antikoncepce činí z ženy, která se na rozhodnutí jejího používání spoluúčastní se svým manželem, víc než jen jakýsi „stroj na výrobu dětí“. Také postavení dětí a jejich výchova jsou v obou náboženstvích podobné. Děti mají ctít rodiče a být vychovávány ve víře v Alláha či Krista. Podléhají otci, ale matka hraje při jejich vyrůstání zpravidla důležitější roli, jelikož je jí přiřčena pečovatelská role a ve větší míře se stará o domácí záležitosti.

Rozvod manželství je považován za krajní řešení a snaží se mu zabránit jak víra křesťanská, tak i muslimská. V křesťanském prostředí jsou v záležitosti uzavírání manželství, rození dětí a případných rozvodů výrazné rozdíly mezi katolíky a protestanty. V tradičně katolických zemích – Itálie, Španělsko, Polsko – lze vysledovat v porovnání se zbytkem Evropy následující obecné trendy: menší počet dětí narozených mimo manželství, nižší rozvodovost, ale zároveň také nízkou úhrnnou plodnost (Recent demographic... 2003: 16, 17; Society at a Glance 2005: 33). Opačné tendence můžeme nalézt v zemích tradičně protestantských – Norsko, Švédsko – kde se mimo manželství rodí více než polovina dětí, rozvádí se více manželství (v roce 2001 zde připadalo zhruba 50 rozvodů na 100 sňatků), ale zároveň se zde rodí

více dětí. To nasvědčuje tomu, že některé normativní katolické příkazy stále hrají svoji roli – např. důraz na manželství chápáné jako svátost a zákaz rozvodů (řeší se rozvody občanskými, kterých je však v těchto zemích méně). Naproti tomu není v širším měřítku dodržován zákaz používání antikoncepce a povinnost manželství v plození dětí, o čemž svědčí nízká úroveň plodnosti. Velmi striktní protipotratovou legislativu mají katolické Irsko a Polsko, čímž se snaží naplňovat papežský zákaz potratů. V praxi to ovšem mnohdy vede toliko k potratové turistice a nemá to vliv na zvýšení porodnosti, zejména ne v Polsku. Zatímco Irsko patří k zemím s nejvyšší úhrnnou plodností v Evropě, Polsko je na tom zcela opačně.⁶

Islám oproti křesťanství nikterak nevyzdvihuje celibát nad život rodinný, a počet dětí je v muslimských rodinách vyšší než v křesťanských rodinách v Evropě. Další zásadní rozdíl tvoří oficiální zákaz zabraňování početí v tradici katolické, na rozdíl od povolení antikoncepce v tradici islámské. Výrazný rozdíl spočívá v možnosti polygamní muslimské rodiny oproti křesťanskému výhradně monogamnímu rodinnému uspořádání. V současném muslimském světě však reálně žije mnoho mužů v monogamních manželstvích (Kropáček 1996: 162), prostě proto, že více manželek neuziví. Legislativa některých států navíc činí polygamii pro muže méně dostupnou, přičemž nejpřísnější pravidla platí v Tunisku, kde je již od r. 1956 zakázána úplně (Esposito 1995: vol. 1, 463).

Na závěr lze snad jen říci, že dnešní situace, kdy rodina v evropském kontextu jakoby pozbývala své „posvátnosti“, je do značné míry zapříčiněna zejména upouštěním od náboženských nebo nábožensky podmíněných tradic a hodnot i odlišným chápáním náboženství samého. Mnohé funkce rodiny jsou v současnosti přebírány, více či méně úspěšně, jinými institucemi, (např. ekonomická funkce rodiny je nahrazována výdělečnou soběstačností jednotlivce či státem, roli výchovnou také do značné míry přebírá stát) případně se zcela vytrácejí (např. nutnost legalizace pohlavního života rodinným soužitím). Problémy však vznikají zejména v oblasti výchovy, kdy stát nedokáže, a asi ani nemůže, nahradit rodinu na kvalitativně srovnatelné úrovni a vstřípnit svým odchovancům základní morální hodnoty tak dobře, jak je to možné v rámci rodiny. Rodičovská role tak zůstává zcela zásadní pro výchovu a formování dalších generací.

Literatura:

- Bellinger, G. J. 1998. *Sexualita v náboženstvích světa*. Praha: Academia.
- Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 1990. Praha: Biblická společnost v ČR.
- Eliade, M.(ed) 1987. *The Encyclopedia of Religion*. New York – London: Macmillan.
- Esposito, J. L. (ed.) 1995. *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*. Oxford: Oxford University Press.
- Horský, J., Seligová, M. 1996. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny.

- Illnerová, E. 2000. *Ideál rodiny v islámské tradici*. Bakalářská práce na IZV UK, Praha.
- Korán. 1991. Praha: Odeon.
- Kropáček, L. 1993. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad.
- Kropáček, L. 1996. „Žena v islámské kultuře.“ *Religio* 4: 157–166.
- Marková, D. 1999. „Zelená v záplavě oranžové. Osudy islámu v Indii“. Pp. 87–134 in *Variace na Korán. Islám v diaspoře*. Praha: Orientální ústav AV ČR.
- Pascall, G., Lewis, J. 2004. „Emerging Gender Regimes and Policies for Gender Equality in a Wider Europe“. *Journal of Social Policy* 33: 373–394.
- Recent Demographic Developements in Europe 2003*. Council of Europe Publishing.
- Society at a Glance*. OECD Social Indicators 2005. OECD.

Poznámky:

- 1** Kulturní hodnoty jsou časově proměnlivými, sociálně a kulturně specifickými účely lidského jednání, podílející se na jeho charakteru. (Horský, Seligová 1996: 5, 6)
- 2** Religionistika usuzuje, že všechny tradice latinského křesťanství jsou ortodoxní (tj. zárukou spásy je správná víra) na rozdíl od všech ostatních náboženství světa, která jsou ortopraktická (tj. soteriologickou zárukou zde je správné vy-

konávání nábožensky podmíněných úkonů, nejen rituální povahy). (Eliade 1987, vol. 15, 71–72; vol. 16, 272)

3 Existují výjimky, např. afričtí Tuaregové, jejichž společenským zřízením je matriarchát.

4 V Indii byla a je situace muslimů díky ovlivnění hinduismem poněkud odlišná, důraz je zde kladen na vysoké věno nevěsty a instituce mahru byla zcela potlačena. Viz Marková 1999: 100–102.

5 Tato situace je výraznější v západní Evropě, zatímco v České republice a dalších postkomunistických zemích stále přetrvávají trendy nastolené v minulém režimu – většina žen je zaměstnána a částečné úvazky jsou spíše výjimečné. Nicméně tradiční (křesťansky podložené) rozdělení rolí v rodině zde přetrvává. Viz Pascall, Lewis 2004.

6 Zde hraje velkou roli transformace ekonomiky a velmi nízká míra plodnosti je typická pro většinu postkomunistických států v Evropě.

Olga Nešporová je výzkumnou pracovnící Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí a studentkou sociální antropologie v doktorském programu na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Ve své odborné činnosti se zaměřuje především na problematiku rodiny, rodičovství, hodnotových orientací a religiosity.